

ANTONÍN DVOŘÁK

– očaran operom

marija barbieri

Antonín Dvořák (1841.-1904.) zarana je počeo učiti violinu i orgulje, a sa šesnaest godina otišao je u Prag i upisao se u orguljašku školu. Uzdržavao se svirajući violu u orkestru praškoga Privremenog kazališta i ondje je upoznao i zavolio operu. Pod utjecajem Bedřicha Smetane i zanimanja za nacionalno u češkoj kulturi, napisao je dvije opere. Prvu - *Alfred*, herojsku operu u jednom činu, jedinu koju je napisao na njemački tekst, o engleskome kralju Alfredu Velikom, skladao je 1870. godine i ona nije izvedena za njegova života. Svoje drugo glazbeno-scensko djelo, komičnu operu *Král a uhliř (Kralj i ugljenar)*, skladao je 1871. godine i ponudio ju je Privremenom kazalištu u Pragu, ali njegov umjetnički ravnatelj, Smetana, odbio ju je kao neizvedivu. Godine 1874. skladao je novu glazbu na posve isti libreto i opera je te godine i praizvedena.

Godine 1872. nastaje *Klavirski kvintet u A-duru*, op. 5, prvo Dvořákovu djelo izvedeno na koncertu, a već sljedeće godine izvedena je skladba *Himnus* za mješoviti zbor i orkestar, koja je postigla velik uspjeh u veličanstvenoj izvedbi golemoga zbora. Iste je godine skladao *Treću simfoniju u Es-duru*. Ona mu je pribavila austrijsku državnu stipendiju i poznanstvo, a zatim i prijateljstvo s Johannesom Brahmsom (1833.-1897.). Za skromnog i povučenog skladatelja to je bio velik poticaj i postupno

stvaranje vlastitoga glazbenog jezika. Njemu je posvetio svoj *Deveti gudački kvartet u d-molu*.

Tvrde palice (Tvrđoglavi ljubavnici) – druga je Dvořáková komična opera. Skladana je 1874., ali je praizvedena tek 1881. godine u Novom češkom kazalištu u Pragu. Godine 1875. skladao je tragičnu operu u pet činova po uzoru na francusku *veliku operu – Wandu*. Praizvedena je 1876. godine u Privremenom kazalištu u Pragu.

Svjetski ugled donose Dvořáku 1876. godine *Moravski dvopjevi*. Uspjeh potvrđuje 1877. *Stabat Mater*, a slavu pribavljaju *Slavenski plesovi*, op. 46, koje je počeo skladati 1878. godine, prvotno za glasovir četveroručno, a zatim ih je instrumentirao za veliki orkestar. Osam slavenskih plesova vrhunsko su djelo instrumentalne glazbe. Godinu dana poslije napisao je *Gudački sekstet* i poznati *Koncert za violinu i orkestar u a-molu*. U tim se djelima već prepoznaje njegova skladateljska zrelost.

Godine 1878. nastala je i u Pragu praizvedena Dvořáková komična opera *Šelma sedlák (Lukavi seljak)*. Ubrzo je izvedena u Njemačkoj, 1882. u Dresdenu i 1883. u Hamburgu, a godine 1885. godine u Beču, ali bez većega odjeka. Godine 1881. izvedena je Dvořáková opera *Balada Krále Matyáše (Balada o kralju Matijašu)*, što je zapravo druga verzija starije opere *Kralj i ugljenar*.

Godine 1882. u Novom češkom kazalištu u Pragu praizveden je *Dimitrij* koji se počinje češće izvoditi. Opera je nastala prema nekoliko izvora: nedovršenoj drami *Dimitrij* Friedricha von Schillera, nastaloj u godini njegove smrti, i tragediji *Dimitrij Ivanovič* češkoga autora Ferdinanda Břetislava Mikovca iz 1856. Bitna je razlika u koncepciji lika Lažnoga Dimitrija, koji je stupio narusko prijestolje nakon što je ugušen

car Fjodor, sin Borisa Godunova (1552.-1605.), ta da je Griška Otrepjev u drami velikoga ruskog pjesnika Aleksandra Sergejeviča Puškina (1799.-1837.) svjestan pustolov i varalica, što je prihvatio i skladatelj Modest Petrovič Musorgski (1839.-1881.), a Schillerov i Mikovčev Dimitrij uvjeren je u legitimnost vlastitih pretenzija na prijestolje. Tek postupno počinje shvaćati kako je protiv svoje volje postao instrumentom poljske politike. Zanimljivost Dvořákova *Dimitrija* je ljubavni odnos između naslovnoga lika i Ksenije, kćeri Borisa Godunova, koji će kobno završiti za mladu djevojku. Bit će ubijena prema naredbi ljubomorne carice, poljske plemkinje Marine Mnišek - što ne može biti povijesno utemeljeno - a sam Dimitrij past će kao žrtva kneza Vasilija Šujskog. Narod tuguje zbog cara koji to nije bio po podrijetlu, ali jest po ispravnom i hrabrom ponašanju. Dvořák je unio neke izmjene u partituri, poglavito na samome kraju, kad je ublažio prvotni dosta okrutan prizor Ksenijina ubojstva. Takav je *Dimitrij* prvi put izveden nakon požara u netom obnovljenome praškom Národnom divadlu 1894. godine.

Godine 1884. Dvořák je krenuo na put u Englesku, gdje je postigao velik uspjeh kao skladatelj i dirigent svojih djela, poglavito 1886. s oratorijem *Sveta Ludmila*, prvim velikim oratorijem na češkom jeziku. U Londonu je izveo i *Stabat Mater* i napisao svoju prvu uspješnu simfoniju - *Osmu simfoniju u d-molu*, op. 70. Tada počinje raditi i na novoj operi *Jakobin* (*Jakobinac*), čija je praizvedba 1889. godine u praškom Národnom divadlu bila vrlo uspješna. Imao je iskustva o boravku u tuđini, što je bila sudbina mnogih Čeha, a to je najuvjerljivije moglo naći svoj izraz u njihovoj glazbi. No skladatelj i libretistica osjećali su kako nešto u libretu valja promijeniti, produbiti zaplet i bolje riješiti neka ključna mjesta radnje. Premijera prerađene

verzije bila je također u praškom Národnom divadlu 1898. na svečanoj predstavi u prigodi kongresa čeških novinara. Dvořák je tada već bio slavljen i cijenjen. *Jakobinac* se i danas smatra uz *Rusalku* njegovom najboljom operom, duboko povezanom s češkim nacionalnim bićem. Nakon *Jakobinca* skladao je 1889. komičnu operu *Čert a Káča* (*Đavo i Kata*), praizvedenu u Národnom divadlu u Pragu 1899. Temu je uzeo iz bajki glasovite češke književnice Božene Němcove. Operu je skladao na vrhuncu svojega djelovanja kao simfoničara, što se ogleda i u velikom udjelu orkestralne glazbe u operi. Dijelom je to uvjetovano i samim sadržajem. Osjeća se Wagnerov utjecaj, razrada provodnih motiva i utjecaj narodne glazbe pa je ta opera vrlo popularna u Češkoj.

Na vrhuncu slave 1890. godine, Dvořák je pozvan za profesora kompozicije na praški Konzervatorij i izabran je za počasnoga doktora Sveučilišta u Cambridgeu i Pragu. Iste je godine skladao *Četvrti glasovirski trio* nazvan *Dumky*, jedno od njegovih najpopularnijih komornih djela.

U rujnu 1892. godine Dvořák dolazi u New York, gdje postaje ravnateljem Nacionalnoga konzervatorija. Upoznaje ritmiku i melodiku crnačke i indijanske glazbe, što se jasno očituje u njegovu možda najpopularnijem djelu - *Devetoj simfoniji* nazvanoj *Iz Novoga svijeta*. Tada su nastale i *Biblijske pjesme*, a glasoviti *Koncert za violončelo i orkestar u h-molu* nastajao je od 1894. do 1895. godine i postao je omiljen kamen kušnje vrsnih violončelista. Te skladbe više su odraz nostalgije za starim svijetom nego rezultat glazbenih utjecaja nove sredine.

Godine 1895. Dvořák se vraća u Prag; ponovno je profesor kompozicije na Konzervatoriju, a od 1901. i njegov ravnatelj. Sklada još dva kvarteta, a onda se potpuno posvećuje operi i simfonijskim pjesmama.

Vrhunac toga razdoblja Dvořákova stvaralaštva jest lirska opera/bajka *Rusalka*, praižvedena 1901. godine u praškom Národnom divadlu pod ravnanjem skladatelja i dirigenta Karela Kovařovica koji je od 1900. do smrti 1920. bio ravnatelj i dirigent praškoga Národnog divadla. Kovařovic je revnosno promicao djela Smetane, Dvořáka i Zdeněka Fibicha, a priredio je Janáčkovu *Jenůfu* za izvedbu 1916. godine i otvorio joj put u svijet. *Rusalka* je najbolja i najizvođenija Dvořákova opera. Priča o riječnoj vili (koju nalazimo i kod Hansa Christiana Andersena) poznata je i iz balada češkoga pjesnika i folklorista Karela Jaromira Erbena, kod kojega ima izrazito slavensku, melankoličnu boju. Za tu je temu pronašao adekvatnu glazbu kojom karakterizira likove i ugođaje, u rasponu od okružja prirode do dvorskoga sjaja, unutar kojega ima i primjesa komike u likovima slugu. Dvořák je tu pravi kasni romantik, lirik, sklon elegičnim i idiličnim raspoloženjima, rođeni melodičar, nepresušne melodijske invencije. Bogatstvom ugođaja i raspoloženja te izvrsno ocrtanim likovima i situacijom, *Rusalka* sve više ulazi u standardni operni repertoar.

Poslije uspjeha *Rusalka*, Dvořák se dao u intenzivnu potragu za novim libretom. Naposljetku je posegnuo za libretom *Armide* Jaroslava Vrchlickog koji se temelji na spjevu *Oslobođeni Jeruzalem* (*La Gerusalemme liberata*) slavnoga talijanskog pjesnika Torquata Tassa. Dvořák je svakoj svojoj operi dao specifično obilježje pa je i u *Armidi* nastojao spojiti patetičnu dramatsku deklamaciju sa široko raspjevanim pjevačkim linijama. Provodni motivi, tako važni u njegovoj prethodnoj operi *Rusalka*, postali su i u *Armidi* osnovnim načelom dramatsko-glazbene radnje. Ta herojsko-romantična opera njegovo je posljednje završeno djelo, a praižvedena je 25. ožujka 1904. u praškom Národnom divadlu.

Dvořák je bio opsjednut operom, premda ta njegova glazbeno-scenska djela nisu imala toliko uspjeha i bila općeprihvaćana kao njegovi simfonijski i komorni opusi. Antonín Dvořák umro je u Pragu 1. svibnja 1904. godine, pet tjedana nakon praižvedbe svoje posljednje opere. Veliki hrvatski i svjetski kipar Ivan Meštrović (1883.-1962.) izradio mu je spomenik na Stuyvesant Squareu na Manhattanu u New Yorku.

